

УДК 39(=512.165)

TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NİN İLK DÖNEMLERİNDEKİ RESMİ YAZIŞMALARDA GAGAUZ KÜLTÜRÜ VE GAGAUZCA ÜZERİNE YAPILAN BAZI TESPİTLER

Hünerli Bülent

Doç. Dr. / Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Kırklareli Üniversitesi/Türkiye

e-mail: hbulent80@gmail.com

orcid id: 0000-0002-5668-3942

Abstract: The first mention of Gagauz in written sources dates back to the nineteenth century. However, this Turkish community settled in the Balkan geography must have left various traces in Byzantine and Ottoman sources. Of course, more detailed studies in the future will eliminate this uncertainty. In addition, with the establishment of the Republic of Turkey, researches and studies on Turkic peoples have increased as in every field. Especially Hamdullah Suphi Tanrıöver's important determinations and suggestions about the Gagauzes during his ambassadorship to Bucharest were included in the archive documents. He did not only do these for informative purposes, but also indicated the necessary work to be done in the region in his reports. In the reports, there are very scientific data on the sociological structure, cultural life, ethnonym nomenclature, etc. of the Gagauz. In our study, especially the determinations and explanations on Gagauz culture and language are emphasised.

Keywords: *Gagauz, ethnonym, Hamdullah Suphi, Gagauz language.*

Giriş Gagauzlar, çağdaş Türk grupları içinde günümüz Türkiye Cumhuriyeti ile siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan en yakın ilişkilere sahip Türk topluluklarından biridir. Gagauzlar, Ortodoks Hristiyan inancına sahiptirler. Günümüzde başta Moldova ve Ukrayna olmak üzere Bulgaristan, Yunanistan’da toplu olarak yaşamaktadırlar. Bununla birlikte farklı nedenlerle diğer ülkelerde yaşayan büyük bir Gagauz diasporası da mevcuttur. Bahsi geçen bu Gagauz diasporası çoğunlukla Besarabya Gagauzlarıdır ki bunlar dernekler ve internet grupları (Moskova Gagauzlar Birliğı, Almanya Gagauzları, Gagauzlar Derneğı-Türkiye) kurmuşlardır. Çünkü Bulgaristan ve Yunanistan’daki Gagauzlar, başka ülkelerde diaspora oluşturacak ve örgütlenecek sayıya ulaşmamışlardır. Tarihsel olarak bakıldığında ise Gagauzların önce Bizans ve sonrasında uzun bir dönem Osmanlı imparatorluğu hakimiyetinde yaşadıkları bilinmektedir. 19. ve 20. yüzyıllarda ise çeşitli siyasi çalkantılar ve savaşlar Gagauzların kaderini kökten etkilemiştir. Özellikle Besarabya topraklarına yapılan kitlesel göçler, Gagauzları farklı ülkelerin -Romanya Krallığı, Bulgar Krallığı, Çarlık ve Sovyet Rusya’sı- doğrudan dilsel ve kültürel etkisi altına sokmuştur. Dolayısıyla Gagauzların baştan beri farklı halklar ile temasları ve buna bağılı olarak ortaya çıkan tarihsel koşulların getirdiğı zorunluluklar ve çok dillilik (kod değıştirme ve kod karıştırma) onları kimi zaman asilime etmişse de bazen tersine bu zorunluluklar, kimlik bilincini ve dil kullanımını diri tutmalarını sağlamıştır.

Gagauzlar, Osmanlı devletindeki konumları dinî referanslar dikkate alınarak Rum milletinden (millet ifadesi din karşılığında kullanılmıştır) atfedilmiştir. Dolayısıyla Osmanlı kaynaklarında Gagauzlar ve Gagauzca üzerine -bilindiğı kadarıyla- çok detaylı bilgilere ulaşmak pek mümkün değildir. Fakat 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı sahasında Gagauzlarla ilgili ilk bilgilerin verildiğı görülmektedir. Teodor Kasap, 1976 yılında yayımlanan Hayal gazetesinde ilk defa Gagauzlardan bahsetmiştir [1, s.3]. Sonrasında ise Üstünyân Cansızof,

1912 yılında *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*’nda yayınlanan *Balkan Şibh-i Ceziresinde Türkler* adlı yazısında Gagauzlara değinmiştir [2, s. 1095] [3]. Yine Trakya Paşaili gazetesinin 27 Ocak 1919 dokuzuncu sayısında, birkaç cümle ile Gagauzlara yer verilmiştir. Kendisi asker ve siyasetçi olan Cami Baykurt’un 1922 yılında yazdığı *Osmanlı Ülkesinde Hristiyan Türkler ve Bizans İmparatorluğu’na Dâhil Olan Turanî Akvam* adlı eserinde dört yerde Gagauzlardan bahis açılmıştır [4, s.30, 91].

Elbette cumhuriyet öncesi dönemde Gagauzlarla ilgili verileri sadece bu bilgilerle sınırlamak mümkün değildir. İleri dönemlerde yapılacak çalışmalarda Osmanlı dönemindeki Gagauzlarla ilgili daha fazla verinin ortaya çıkacağı muhakkaktır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, Osmanlı’nın bu topraklara hâkim olduğu dönemde Gagauzlarla ilgili bilgilerin sadece Arap harfli kaynaklarda aranmaması, Yunan ve Bulgar kaynaklarına da bakılması gerektiğidir. Hatta Slav ve Grek harfli olduğu düşünölen Türkçe yazma veya matbu eserler de buna dâhildir.

Cumhuriyete geçişle birlikte genç Türkiye Cumhuriyeti’nin Gagauzlara olan ilgisi de artmıştır. Buna bağlı olarak açık kaynaklarda Gagauzlar ve Gagauzca üzerine yazılar yazılmaya başlanmıştır. Bunlardan ilki Yusuf Akçura’nın da editörlüğü yaptığı Türk Yılı-1928 adlı eserdir. Bu eserde Galip Bahtiyar’ın bölüm yazarlığını yaptığı *Garbi Trakya Türkleri* adlı yazının 463-464 sayfalarında Gagauzlara yer vermiştir [5]. Sonrasında da buna benzer yazılar çeşitli yayın organlarında çıkmaya başlamıştır. Bunlar dışında Türkiye Cumhuriyeti devletin resmî yazışmalarında Gagauzlar ve Gagauzca üzerine önemli değerlendirmelerin olduğu görölmektedir. Fakat bunlar ancak 1930’lu yıllardan itibaren başlamıştır. Sunulan raporlarda bu tarihleri görmek mümkündür. Hükümete yetkili kişiler tarafından rapor olarak sunulan bu belgelerde aslında o gün için Romanya topraklarında kalan Kuzey Bulgaristan’da ve Besarabya’da yaşayan Gagauzlar ele alınmıştır. Bu raporlar 1932-1936 yılları arasını ve Hamdullah Suphi’nin Bükreş elçiliği yaptığı döneme rastlamaktadır. Raporlardan sadece biri Tevfik Kâmil’e aittir. Raporların bir kısmı kendisi (HST) tarafından yazılmakla beraber kendisine bağlı Varna ve Köstence konsoloslarının da yazdığı raporlar bulunmaktadır. Ayrıca tüm raporlarda Ukrayna, Moldova, Bulgaristan Gagauzları diye bir ayırım bulunmamaktadır. Çünkü bahsi geçen Gagauzların yaşadığı bu yerler, o dönem için Romanya Krallığı’nın (1881-1947) bir parçası olarak görölmüyordu. Dolayısıyla raporlarda sadece Komrat değil, aynı zamanda bugün için Ukrayna topraklarında kalan Kubey Gagauzları (3500 kişi) ve Bulgaristan topraklarında kalan Varna bölgesi (Dobruca 20.000, Varna 7.000 kişi) Gagauzları için de bilgi verilmekteydi. Bu raporlarda dikkat çeken bir başka husus da Gagauzların, sürekli olarak Ortodoks veya Hristiyan Türkler olarak anılmasıdır. Kullandıkları dile ise genellikle Türkçe denmektedir.

Gagauzlarla ilgili çok değerli bilgilerin ve tespitlerin bulunduğu bu raporlarda -bu çalışmanın gereği olarak- Gagauz kültürü ve Gagauzca üzerinde durulmuştur. Söz konusu raporlar Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri’nde olup tarih sırasına göre şöyledir:

1. Gagauz Türkleri hakkında yapılan etnografik araştırmaya ait iki rapor. (11.04.1932)
2. Romanya’daki Hristiyan Türklerin azınlık olarak kabul edilmesi ve oturdukları yerlerde Türkçe eğitim yapılması için Romanya hükümeti ile yapılan görüşmeler. (19.12.1934)
3. Bükreş Elçimizin, Romanya’daki Türklerin ihtiyaçları ile kültür alanındaki yenilikler hk. Romen Eğitim Bakanıyla yaptığı görüşme ve Besarabya’da Gagauz Türklerinin oturdukları yerlere yaptığı inceleme gezisi. (22.01.1935)
4. Romanya Mecidiye Medresesi’nin öğretmen okulu haline getirildiği ve Hristiyan Türklerin oturduğu yerlerdeki ilkokul ve liselerde Türkçe eğitim yapılmaya başlandığı. (22.10.1935)

5. Romanya göçmenleri hakkında Bükreş Elçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver'den alınan rapor (21.11.1935)

6. Gagauzların Türkiye'de iskânları hakkında Tefvik Kamil'in görüşleri ve bu konuda Elefteron Vima gazetesinde çıkan yazı (31.01.1936).

Gagauzca ile İlgili Değerlendirmeler

Yer : 30-10-0-0 / 246 - 666 - 30 Tarih : 11.04.1932 :7. (Köstence Konsolosluğu)

Ragıp Bey, Gagauzların kendi içlerinde konuştuıkları dilin Deliorman ağız olduğunu vurgular ve Gagauz erkeklerinin çalıştıkları için -Gagauzca dışında- bölgedeki diğer dillere hâkim olduklarını söyler.

Yer : 30-10-0-0 / 246 - 666 - 30 Tarih : 11.04.1932 :13-14. (Varna Konsolosluğu)

Varna bölgesinde dille ilgili bilgi verilen bu kısımda, bugün de hâlen tekrarlanan Türklerin “Dininizi mi verirsiniz yoksa dilinizi mi verirsiniz? Teklife karşın “Dilimizi veririz, dinimizi vermeyiz” şeklinde Gagauzların cevabı bu rapora girmiştir. Bundan dolayıdır ki raporda, Gagauzların kendilerini Türklerle bir kökten görmediğini belirtir.

Aynı raporda, Gagauzlar şarkılarını Türkçe söylerler, dualarını Türkçe yaparlar ifadesi geçmektedir.

Yer : 30-10-0-0 / 246 - 666 - 30 Tarih : 11.04.1932 :16, 18, 21. (Bükreş Elçiliği)

Raporun 16. sayfasında, Gagauzların kafa teşekkülleri, yüzleri, lehçeleri, ahlakları Rumeli Türkleri ile aynıdır...Gayet yakışıklı güzel insanlardır, ifadeleri geçmektedir.

Raporda 18.sayfada, Gagauzların kullandıkları dile, hem Gagauzca hem de Türkçe dedikleri ifade edilir.

Tanrıöver, raporun 21. sayfasında, Gagauzların eski dillerinin Kıpçak lehçesine yakın bir Türkçe olarak gösterildiğini kaydeder. Bir dönemde Gagauzların Karamanlılar gibi Türkçeyi Rum harfleri ile yazdığını anlatır. Gagauzlar arasında Rumcayı bilenlerin ise sayısının oldukça az olduğunu söyler.

Yer : 30-10-0-0 / 247 - 668 - 11 Tarih : 19.12.1934: 1-2.

Başbakanlığa sunulan iki sayfalık raporun ikinci sayfasında Tanrıöver, Gagauzların halk olarak tanınması ve Türkçe eğitim yapılması gerektiğinden bahsediyor. Ayrıca raporda kitap ve hocaların maaşları da dâhil olmak üzere ne kadarının karşılanabileceği sorulmaktadır.

Yer : 30-10-0-0 / 247 - 668 - 14 Tarih : 22.01.1935 : 2-3, 6, 8, 9, 10, 11.

Raporun 2. ve 3. sayfalarında Tanrıöver, Gagauzların kendi ana dillerinin okullarda okutulmamasından şikayetçi olduğunu belirttikten sonra diğer halkların ana dilleri ve millî kültürleri temelinde eğitim aldığını vurgulamıştır. Hatta Gagauzların Müslüman Türklere tanınmış haklardan bile faydalanamadıklarını dile getirmiştir. Durumun Romanya hükümetine aktarmıştır. Romanya hükümeti tarafından Gagauz köylerinde ve kasabalarında gerekli hazırlıkların yapıldıktan sonra (kitap ve öğretmen) eğitime başlanabileceği söylenmiştir. Özellikle Komrat'ta on bin Hristiyan Türk'ün yaşadığını belirten Tanrıöver, Rumen bakanın iki, üç yıl içinde ders verebilecek hocaların yetiştirebileceğini söylediğini de kaydetmiştir.

Aynı raporun 6. sayfasında Tanrıöver, Mihail Çakır'a yer vermiş. Onun ana dilde eserler verdiğini, Gagauzlarda Türklük bilinci kaybolmaması için 50 yıldır uğraştığını belirtmiştir. Tanrıöver, özellikle Çakır'ın İncil'i Türkçeye çevirmesinin büyük bir olay olduğunu ifade etmiştir. Çakır, ana dilde eğitimin önemi vurgulamıştır. Böylelikle Gagauzların Ruslaşması, Bulgarlaşması ve Rumenleşmesinin önüne geçmiştir, der

8. sayfada pazar için alışverişe gelmiş olan ahalinin kendi arasında Türkçe (Gagauzca) konuşması Tanrıöver’e Edirne, Bursa ve Sivas pazarlarındaki Türkçe konuşmayı hatırlatmıştır.

9. sayfada Tanrıöver, Çadır Lunga’da gerçekleşen bir karşılamadan sonra belediye reisinin Türkçe konuştuğunu, bu Türkçenin iptidai ve temiz bir Türkçe olduğunu anlatmıştır.

10. sayfada o dönem için kiliselerde Türkçe (Gagauzca) vaazın devam ettiği belirtmiştir. Gagauzlar kendi paraları ile idare edilen okullarda çocukların ana dilde eğitim alamamaları şikâyet ettiğini dile getirmiştir. Aynı sayfada Tanrıöver, bir Gagauz kadının ağzından bu mevcut durumu aktarmıştır: *...Bizi Türk’üz diye hor tutuyorlar, çocuklarımıza iş vermiyorlar, Mekteplerimizde çocuklarımız bizim onlara öğrettiğimiz dilde okutulmuyorlar..*

11. sayfada Tanrıöver, Gagauzların bin seneden beri kimse tarafından benimsenmemiş ve her türlü sıkıntıyı çekmiş olmalarına rağmen yöneticisiz, okulsuz ve kitapsız ana dillerini hassasiyetle koruduklarını ve bununla yetinmeyip diğer halklara da öğrettiklerini söylemiştir.

Yer : 30-10-0-0 / 247 - 668 - 22 Tarih : 22.10.1935:1.

Başbakanlığa sunulan tek sayfalık raporda Gagauzların oturdukları bazı ilkokul ve liselerde mevcut seneden itibaren Türkçe okutulacağı bilgisi verilmiştir. Ayrıca Romanya elçiliğinden alınan yazıda Komrat, Çadır Lunga ve Kavarna Gimnazyumları ile Fraşeri-Suneci, Rahmanaşıklar- Aşağı Mahalle) ilk okullarında artık Türkçe okutulacaktır.

Yer : 30-10-0-0 / 116 - 810 - 11 Tarih : 21.11.1935: 2.

Tanrıöver bu raporunda, Komrat, Çadır Lunga, Kongaz, Kubey, Kavarna ve Gâvursöğütçük (Bılgarevo) köylerine tayin edilen öğretmenlerin Türkçe öğretmeye başladıklarını belirtmiştir. Burada bahsedilen Türkçe, Türkiye Türkçesidir. Yine iki binden fazla kitabın hem Müslüman hem de Hristiyan Türkler için gönderildiğini anlatmıştır. Bu arada raporda on altı Gagauz çocuğundan başka altı çocuk daha Tanrıöver’in kendi parası Boğaziçi lisesine gönderildiği ifade edilmektedir.

Yer : 30-10-0-0 / 116 - 810 - 12 Tarih : 31.01.1936: 5.

Tevfik Kâmil’in görüşlerini içeren bu raporda (genellikle Gagauzların Türkiye yerleştirilmesi ile ilgili menfi bir tutum sergilemiştir), Gagauzlar tarafından Mihail Çakır’a *Gagauzların ulusu Çakır-Keşiş* dendiği dile getirilmiştir ve onun *Besarabyalı Gagauzların İstoriyası bir Kodatko Bilik* ‘Kutadgu Bilig’ kıymeti verilmek istendiğinden bahsedilmiştir.

Gagauz Kültürü

Yer : 30-10-0-0 / 247 - 668 - 14 Tarih : 22.01.1935: 7, 8, 9, 13, 17.

Temizlik ve Düzen

Raporun 7. sayfasında Tanrıöver, bir Gagauz evini ziyaret ettiğini, evin bu denli temiz ve mükemmel olabileceğini düşünmediğini belirtmiştir.

Raporun 9. sayfasında Çadır Lunga’daki Kusursuz soyadı ile bilinen bir iş adamının evinin mükemmel döşenmiş ve temiz olduğunu dile getirmiştir.

Atçılık

Raporun 8 ve 9. sayfalarında Tanrıöver, Gagauzların atlarından bahsederken onların siyah, yüksek ve dinç atlar olduğunu vurgulamıştır ve Gagauzların atçılıktan çok iyi anladıklarını söylemiştir. Eski bir Türk grubunun (Gagauzlar) binlerce senelik binicilik vasfını kaybetmemiş olduğundan bahsetmiştir.

Misafir Karşılama

9. sayfada bir papazın ekmek ve tuz ile Tanrıöver’i karşılaması anlatılmıştır.

Kişilik Yapıları, Ahlakları ve Din

Yer : 30-10-0-0 / 246 - 666 - 30 Tarih : 11.04.1932 :13, 17

13. ve 17 sayfalarda Varna konsolosu; Gagauzların ikramı seven, misafirperver, şakacı ve hoş sohbet olduklarından bahsetmiştir. Konsolos, Krişma denilen bir köy meyhanesinde ihtiyarların sohbetlerini ve yeme-içmelerini görünce Anadolu’da bir köyde olduğunu düşünmüştür. Yine Gagauzların çok şarap içtiğinden ve kadınlarının erkek gibi çalışkan olduğundan söz edilmiştir.

Aynı raporun 17. sayfasında; bölgedeki Müslüman Türkler, Gagauzların ahlak ve âdet olarak kendilerine tamamen benzediklerini söylemiştir. Hatta raporda şöyle bir örnekte verilir: *Hatta Mankalya caminin imamı İsmail Efendi adlı bir zat, Gagauzlar hakkındaki sualime, bunlar bizim köylü amcalardır. Vaktiyle dinlerini vermişler, dillerini vermemişler”.*

Raporun aynı sayfasındaki bir başka ifadede Gagauzların temiz, çalışkan, sağlam ve güzel bir halk olduğu anlatılmıştır. Ve Gagauzların Türklük kökenlerinin analarından babalarından işittikleri belirtilmiştir.

Yer : 30-10-0-0 / 246 - 666 - 30 Tarih : 11.04.1932 :14

Bu raporda, Gagauzların dinî yönden zayıf oldukları söylenmiştir. Çünkü yaşlıların ana dili dışında başka bir dili anlamadığı ve kiliseye gelen gençlerin de sayısının az olduğu dile getirilmiştir.

Oyunlar ve Türküler

Yer : 30-10-0-0 / 246 - 666 - 30 Tarih : 11.04.1932 :3

Konsolos Ragıp Bey, Dr. Puplesku’nun kaleme aldığı yazıya atfen Gagauzların Tavşan oyunundan bahsetmiştir. Bu oyunu şöyle aktarmıştır:

Bu oyunda tavşan rolünü yapan şahıs oynarken gaydacıya dönerek pırkıldat balam, pırkıldat (öttür oğlum öttür) demesi cümbüşe iştirak edenlerin hep bir ağızdan cırt balam, cırt (inlettir oğlum inlettir) sözlerini tekrarlaması, misafirlerden biri uyuyunca şarap ister misin sualine (şarap istemem kıımız ver bana, kıımız) cevabı ile karşılaşması ‘sana meze koz vereyim mi’ teklifine karşı ‘koz istemem çitlevik ver (ceviz istemem fındık ver) cevabını vermesi bize gösteriyor ki gerek eski sözleri, gerek bu en eski adetleri itibar ile bu insanlar Eski Türklerdendir

Yer : 30-10-0-0 / 246 - 666 - 30 Tarih : 11.04.1932: 26.

Anası Gagavuz olan Pazarcıklı Dr. Hristo Păpescu-ki halâ berhayattır- anasından öğrendiği bir takım eski Türk oyunlarını tesbit etmiştir. Bunlar; yüzük, kabak, aşık, kaydırak ve car oyunlarıdır. Bir de kadınlara mahsus KOYAN ismini taşıyan diğer bir oyun vardır.

KOYAN oyununda tavşan taklidini yapan kadının gaydacıya:

- Pırkıldat balam pırkıldat demesi ve hazır olanların:
- Cırt balam cırt balam deyey cevap vermeleri ve misafirlerden birinin oyuncuya:
- Şarap ister misin sualine karşı :
- Şarap istemem, kıımız ver bana cevabını vermesi,
- Şana, meze koz vereyim sualine karşı da:
- koz istemem, çitlevik ver bana demesi bunların eski Türk adetlerini ve eski Türk kelimelerini ne kadar muhafaza ettiklerini gösterir.

Yer : 30-10-0-0 / 246 - 666 - 30 Tarih : 11.04.1932: 9.

Raporda bir şarkıdan da bahsedilmiştir. Bu şarkıda köylere vergi toplamaya gelen kişilerin yaptığı kanunsuz işlere değinilmiş. Köylere vergi temsilcisi yerine gelen Arnavut kavasların (koruma) köyde buldukları sırada meyhane açtıklarını, eksik iş yaptıklarını ve şaraba su

kattıkları anlatılmıştır. Giderken de bir köylüye çorbacı unvanlarını ve meyhanelerini pahalıya devrettikleri dile getirilmiştir. Bir Gagauzun bir çorbacı ve meyhaneci olma durumu yoktu ki türkü bundan bahsetmiştir.

Biz ne vakit idik sevgili anam
Ayaz beyazda anam
Sen kabahatlisin
Meyhaneci imişsin
Eksik şarap satmışsın
Hem de su katmışsın

Yer : 30-10-0-0 / 246 - 666 - 30 Tarih : 11.04.1932 :10.

Gagauzların -A. Düvernuanın’a atfen- hora oyunun mucidi olduğunu dile getirmiştir.

Ayrıca raporda Gagauzlarla etnonim adı ile ilgili önemli bir veri paylaşılmıştır. Eski Varnalılara göre, Türkler Gagauzlara *gauz* yahut *yavuz* derlermiş. Buna rağmen Gagauzlar bunu kabul etmezmiş.

Sonuç Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk dönemlerine ait resmî yazışmalarda geçen ifadelerden şimdiden baktığımızda Gagauz kültürü ve dili üzerine bazı değerlendirmeleri çıkarmak mümkündür:

1. Bugün için özellikle Dobruca Gagauzları için dil ölümü ve kaybı -raporlarda da belirtildiği gibi- bugün için daha büyük bir problem olarak önümüzde durmaktadır.
2. O zaman için Türkçe öğretimine başlanan pek çok yerde bugün değil Türkçe, Gagauzca bile öğretilmemektedir. Örnek: Kavarna, Gâvursöğütçük.
3. Siyasi şartların geçen yüzyıl içinde değişmesiyle beraber Romanya Krallığı bünyesindeki Gagauzlar artık dört parçalı bir yapıya Bulgaristan, Romanya, Moldova ve Ukrayna Gagauzları olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Bu durumun beraberinde getirdiği büyük problemler de ortaya çıkmıştır: Örnek Rusya-Ukrayna Savaşı’nda aslında aynı grup olan Moldova ve Ukrayna Gagauzlarının tutumu. Tüm bu Gagauzlar için ortak olan Gagauzcayı bırakıp yaşadıkları ülkelerin dillerini ana dil olarak kabul etmeleri, Gagauzlar arası temasların azalması.
4. O dönem Gagauzları için ana dilde ibadet yapma daha güncelken bugün için Gagauzların pek çoğu ibadetlerini Rusça, Bulgarca veya Rumence gibi dillerde yapmaktadırlar. Din dilini artık ana dil dışında başka bir dil oluşturmaktadır.
5. Moldova Gagauzların belli siyasi haklar (Gagauz Avtonomiyası) ve kültürel haklar elde etmesi olumlu bir anlam taşıırken Dobruca Gagauzlarının herhangi bir hak talep etmesi ve verilmesi gibi bir durum bulunmamaktadır.
6. Asırlar boyunca Balkan coğrafyasında yurt tutmuş bu halkın tarihinin Türkçe kaynaklarda sadece 150 yıllık geçmişe giden bir kaydının olması düşünülemez. Bu bakımdan Osmanlı arşivleri daha detaylı araştırılmalıdır.
7. 1923 sonrası Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasına paralel olarak Gagauzlarla ilgili kayıtlar, araştırmalar ve raporlar artmıştır. Bununla beraber -tahminimce- daha dikkatli bir araştırmada Cumhuriyet’in 1923-1950 arasındaki yazılı kaynaklarda Gagauzlara ait farklı bilgilerin ortaya çıkacağı muhakkaktır.
8. Son olarak Türkçe dışında Gagauzların yaşadıkları coğrafyalarda konuşulan dillerin geçmiş dönemlere ait kayıtlarına daha iyi bakılmalıdır. Özellikle Bulgar, Rumen, Yunan ve Rus kaynakları bunların başında gelmektedir.

KAYNAKÇA

1. Kasap, Teodor [1876]. “Gagavuz”, *Hayâl Gazetesi*, numara: 239, İstanbul, s.3
2. Cansızof, Üstünyân. [1912]. “Balkan Şib-i Ceziresinde Türkler”, *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, cüz. 18, İstanbul, s.1095.
3. Cansızof, Üstünyân. [2013]. “Balkan Şib-i Ceziresinde Türkler”, (Akt. Umut Üren), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVII/1, s. 263-299.,
4. Baykurt, Cami [1922]. *Osmanlı Ülkesinde Hıristiyan Türkler ve Bizans İmparatorluğu'na Dâhil Olan Turanî Akvam*, İstanbul: Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütüphanesi.
5. Bahtiyar, Galip [1928]. “Garbi Trakya Türkleri”, (Tp. Yusuf Akçuraoğlu), *Türk Yılı 1928*, İstanbul: Yeni Matbaa, s. 459-473.

Raporlar:

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Yer : 30-10-0-0 / 246 - 666 - 30 Tarih : 11.04.1932

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Yer : 30-10-0-0 / 247 - 668 - 11 Tarih : 19.12.1934.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Yer : 30-10-0-0 / 247 - 668 - 14 Tarih : 22.01.1935.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Yer : 30-10-0-0 / 247 - 668 - 22 Tarih : 22.10.1935.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Yer : 30-10-0-0 / 116 - 810 - 11 Tarih : 21.11.1935

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Yer : 30-10-0-0 / 116 - 810 - 12 Tarih : 31.01.1936.